

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה לח: הפסקה בתפילה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה לח: הפסקה בתפילה

***

רקע

המשנה קובעת שאסור להפסיק בתפילה, הגמ' מוסיפה שמפני ספק פיקוח נפש מותר להפסיק. שתי שאלות אינן מתבררות מתוך סוגיית הגמ', ויש ללומדן מדברי הראשונים:
 א. מהי הפסקה? האם רק דיבור מהווה הפסקה, או שאפילו עקירת רגליו אסורה בתפילה מפני שנחשבת הפסקה?
 ב. האם הפסקה מקעקעת את התפילה, ועל המפסיק לחזור לראש התפילה, או שהפסקה אסורה, אבל אין היא פוגמת את התפילה - והמפסיק חוזר למקום שפסק?

מקורות

- א. גמ' לב:-לג. "אפילו המלך שואל בשלומי... לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא"
 ב. ירושלמי פ"ה ה"א, "אפילו נחש כרוך על עקיבו..."
 תלמידי רבינו יונה כא. ד"ה ואפילו, כג. ד"ה לא קשיא, לא שנו
 רא"ש סי' ג, "אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר"ע..."
 [תוס' לא. ד"ה ומוצאו; תלמידי רבינו יונה כב: ד"ה מפני]
 ג. תוס' ד"ה אבל
 רשב"א ד"ה אמר רב יוסף
 שו"ת הראב"ד סי' מו
 ראבי"ה ח"ג סוף סי' תתמו, "קצרו של דבר..."
 ד. רמב"ם הל' תפילה פ"ו ה"ט
 ה. שו"ע סי' קד, ומשנה ברורה
 סי' קח סע' יב, ומשנה ברורה
 סי' קיד סע' ז, וביאור הלכה ד"ה אבל במזיד

ירושלמי פ"ה ה"א, "אפילו נחש כרוך על עקיבו..."

פני משה אפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק. רבי חונה בשם רבי

יוסי: לא שנו אלא נחש אבל עקרב מפסיק, למה? דמחייא וחזרה ומחייא. רבי אילא אמר: לא אמרו אלא כרוך אבל אם היה מרתיע ובא כנגדו הרי זה מסתיר מלפניו, ובלבד שלא יפסיק את תפילתו. תני: היה עומד ומתפלל באסרטיא או בפלטיא הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון, ובלבד שלא יפסיק את תפילתו. אמרין עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק את תפילתו, והלכו ומצאו אותו חברבר מת

מוטל על פי חורו, אמרו אי לו לאדם שנשכו חברבר ואי לו לחברבר שנשך את רבי חנינא בן דוסא. מה עיסקיה דהדין חברבריא כד הוות נכית לבר נשא, אין בר נשא קדים למיא - חברברא מיית, ואין חברברא קדים למיא - בר נשא מיית. אמרו לו תלמידיו: רבי לא הרגשת אמר להן יבא עלי ממה שהיה לבי מתכוין בתפילה אם הרגשתי. אמר רבי יצחק בר אלעזר ברא לו הקב"ה מעיין תחת כפות רגליו לקים מה שנאמר רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם. הזה.

רשב"א ד"ה אמר רב יוסף

אמר רב יוסף לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק. ירושלמי: למה דהוא מחיה וחזר ומחייה. לא אמרו אלא כרוך אבל אם היה מרתיע ובא כנגדו הרי זה מסדיר מלפניו שלא יפסיק את תפלתו. תני היה עומד ומתפלל באיסרטיא ובפלטיא הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו, עד כאן בירושלמי. והיכא שפסק מפני העקרב או מפני המלך ממלכי האומות, כשהוא חוזר - אם שהה כדי לגמור את כולה נראה שהוא חוזר לראש לפי מה שפסק הרב אלפסי בפרק מי שמתו. אבל לפי מה שכתב הראב"ד ז"ל דבתפלה נמי אינו חוזר לראש אלא בגברא דחויא כההיא דמים שותתין לו על ברכיו דפרק מי שמתו, הכי נמי כיון דלאו גברא דחויא הוא אינו חוזר אלא למקום שפסק. ואפילו באמצע ברכה בקריאת שמע בפוסק באמצע ברכות לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד, שאינו חוזר לראש הברכה אלא למקום שפסק כנ"ל. ותמהני על התוספות שכתבו שחוזר לראש הברכה.

שו"ת הראב"ד סי' מו

כתב הראב"ד בתשובת שאלה שאם שח שום שיחה בתוך שמונה עשרה צריך לחזור לראש דכברכה אחת דמו.

ראבי"ה ח"ג סוף סי' תתמו

קצרו של דבר לעולם חוזר לראש ברכה בטעה בה אם לא גמר תפלתו והתחיל ברכה שאחריה. ואם כל אמצעיות חדא ברכתא חשיב להו בהא פליגי רב הונא ורב אסי, ובדילוג מקצת הברכה לכולי עלמא חוזר רק לראש אותה ברכה. אך בשאלה פעמים שחוזר רק לשומע תפלה וכדפרישית לעיל טעמא. ועוד נראה לי דהני מילי בטעה בשוגג אבל במזיד ובמתכוין לעולם מחזירין אותו לראש, כדאמרינן בפרק תפלת השחר: דיקא נמי דקתני זה שביטל קריאת שמע ולא קתני טעה. ותו לא מיד.

הסבר הסוגיה

אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק.

[משנה ל:]

השוואת משנה זו למשנה המקבילה לה בהלכות קריאת שמע, מחדדת את ההבדל המהותי בין דיני תפילה לבין דיני קריאת שמע. לגבי קריאת שמע אומרת המשנה [יג.] שמותר להפסיק מפני היראה ומפני הכבוד, וכאן אומרת המשנה שאין מפסיקים כלל, לא

מיראת בשר ודם ולא מיראת חיה. בתפילה אדם עומד ומתפלל כאילו עומד לפני השכינה ומדבר עמה, לפיכך, הפסקה בתפילה המפקיעה את העמידה לפני ה', אסורה מכל וכל. בקריאת שמע אדם אינו עומד לפני ה', ולכן מותר להפסיק בתנאים מסוימים שקבעו חכמים.

הגמ' [לב:ג.] מדגישה שאסור להפסיק מפני היראה, אך מותר להפסיק מחשש סכנה¹, ולכן מפסיק למלכי אומות העולם, מפני עקרב ומפני שוורים. הגמ' מוסיפה שעדיף לקצר תפילתו מלהפסיק באמצעה, ולכן כשיכול לקצר - יקצר, וכשלא ניתן לקצר - יפסיק. הירושלמי [פ"ה סוף ה"א] מחדש שאם יכול לעקור ממקומו ללא הפסקה בדיבור, יעקור, כדי שלא יצטרך להפסיק בדיבור.

הראשונים פוסקים את חידוש הירושלמי להלכה, אך מדבריהם משמע שהם נחלקו בהבנתו. תלמידי רבינו יונה [כא. ד"ה ואפילו] כותבים: "ואפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק, ואף על פי שאין לו להפסיק ולדבר, אפילו הכי יכול ללכת כדי שישליכנו מעליו, שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום". דיבור מהווה הפסקה, הליכה אינה מהווה הפסקה. מהרמב"ם [פ"ו ה"ט] הפוסק: "אין המתפלל מפסיק תפלתו אלא מפני סכנת נפשות בלבד... ראה נחשים ועקרבים באים כנגדו אם הגיעו אליו והיה דרכן באותן המקומות שהן ממתין פוסק ובורח, ואם לא היה דרכן להמית אינו פוסק", משמע שבריחה מהווה הפסק והיא מותרת מפני סכנת נפשות בלבד². תלמידי רבינו יונה סוברים שהפסקה היא כשעוזב תפילתו ועוסק בעניינים אחרים, אך כשמשנה מקומו ואינו עובר לעסוק בעניינים אחרים אין כאן הפסקה. לדעת הרמב"ם, אף "שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום", תפילה שונה משאר המקומות. עיקרה של תפילה הוא העמידה לפני ה', ולכן גם היציאה ממקומו מהווה הפסקה וסיום לתפילה³.

הרא"ש [סי' ג] מפרש שמנהגו של רבי עקיבא "שהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות" [לא.], נאמר בתחנונים שאחר "שים שלום" ולא באמצע שמונה עשרה, שהרי "אסור לצאת ממקומו עד שיגמור את תפלתו"⁴. נחלקו הפוסקים בביאור דברי הרא"ש, ה"ט"ז [סק"א] והגר"א [סע' ג אות ה] אומרים בפירוש שהרא"ש חולק על תלמידי רבינו יונה, ולדעתו הליכה מהווה הפסק, ואילו מהבית יוסף [סי' קד סע' ב ד"ה אבל בענין, וסע' ג ד"ה ואפילו] ומהב"ח [שם סע' ב-ד] משמע שאין מחלוקת בין תלמידי רבינו יונה לרא"ש, וכולם מסכימים שהליכה אינה מהווה הפסק אך לכתחילה אין לצאת ממקומו [כך מפורש בדברי חמודות (סי' יג אות מ)]⁵.

¹ "דאלו ודאי סכנתא לא צריכא למימר" [רא"ה ד"ה ואפי' המלך שואל בשלומן].

² מראה הפנים על הירושלמי [פ"ה ה"א ד"ה אפילו] מציין שהרמב"ם חולק על תלמידי רבינו יונה.

³ לפיכך, סיום התפילה הוא כשעוקר רגליו, והשוכח "יעלה ויבוא" ונוצר לאחר שהשלים תפילתו אינו צריך לחזור לראש התפילה אם הוא רגיל לומר תחנונים אחר תפילתו [לעיל כט].

⁴ גם תלמידי רבינו יונה [כב: ד"ה מפני] מביאים את הפירוש שהכריעות וההשתחויות של רבי עקיבא היו בתחנונים שלאחר שמונה עשרה, אך הם אינם מתייחסים ליציאה ממקומו אלא לאיסור להוסיף על הכריעות שתיקנו חכמים.

⁵ חשוב לציין שאף לא אחד מהפוסקים הללו מציין את הרמב"ם כחולק על תלמידי רבינו יונה, ועיין בהע' 2.

להגדרת יציאה ממקומו כהפסקה יש מספר נפקותות להלכה:

א. אם עדיף לעקור ממקומו או עדיף לקצר תפילתו. אם עקירה ממקומו אינה מהווה הפסקה, עדיף לעקור ממקומו מלקצר תפילתו, אך אם עקירה ממקומו מהווה הפסקה, עדיף לקצר תפילתו מלעקור ממקומו. הפוסקים נחלקו בדין זה, הב"ח [סי' קד סע' ב ד"ה היה] סובר שעדיף לקצר מלעקור ממקומו, ומהשו"ע [סי' קד סע' א] משמע שאין עדיפות לקצר מלעקור ממקומו.⁶

ב. עקירה ממקומו לצורך. הרמ"א [סי' קד סע' ג] פוסק שמותר ללכת כדי להסיר נחש הכרוך על עקבו. הט"ז [סק"א] והגר"א [סע' ג אות ה] אומרים שפסק זה נכון רק לשיטת תלמידי רבינו יונה, אבל לשיטת הרא"ש שעקירה ממקומו מהווה הפסקה, אסור לעקור כדי להסיר נחש שאינו מסוכן.

ג. להיכן חוזר העוקר ממקומו בתפילתו. אם יציאה ממקומו אינה מהווה הפסקה, הוא ממשיך את תפילתו מהמקום שפסק, אם יציאה ממקומו מהווה הפסקה, דינו כדין המפסיק בדיבור, שיבואר בסמוך.

הגמ' אוסרת להפסיק בתפילה ומתירה מחשש סכנה, אך אינה מציינת את דינו של המפסיק. הראשונים נחלקו בדין זה. הרשב"א [ד"ה ירושלמי] פוסק שחוזר למקום שפסק, הראב"ד [שו"ת סי' מו] פוסק שחוזר לראש התפילה⁷, ולתוס' [ד"ה אבל] שיטת ביניים, שחוזר לתחילת הברכה שפסק בה.

כדי להבין את מחלוקת הראשונים יש להשוות בין דין הפסקה בתפילה לדין הפסקה בקריאת שמע ובברכות. בדין הפסקה בברכות יש הבדל בין שוהה כדי לגמור את כולה לבין אינו שוהה כדי לגמור את כולה, וכמו כן יש הבדל בין הפסקה בשתיקה לבין הפסקה בדיבור, ובין ברכה ארוכה לברכה קצרה.

לגבי שוהה כדי לגמור את כולה, אין חילוק בין כששוהה בשתיקה לבין כששוהה בדיבור [הגהות מיימוניות הל' קריאת שמע פ"ב אות ל, שו"ע סי' סה סע' א]. למדנו לעיל [עמ' 262] שלגבי שוהה כדי לגמור את כולה יש מחלוקת בין הראשונים: הרי"ף סובר שיש הבדל בין קריאת שמע וברכות לבין תפילה: בקריאת שמע ובברכות, אפילו שוהה כדי לגמור את כולה - חוזר למקום שפסק, ואילו בתפילה, שוהה כדי לגמור את כולה - חוזר לראש. לדעת הרא"ש, אין חילוק בין תפילה לקריאת שמע וברכות אלא בין שוהה ברצון לשוהה באונס, שוהה ברצון - חוזר למקום שפסק, ושוהה באונס - חוזר לראש.

שהייה בשתיקה למשך זמן שאין בו כדי לגמור את כל הברכה אינה מהווה הפסקה. אך כל דיבור נחשב הפסקה ואסור בכל הברכות; בברכה ארוכה - חוזר למקום שפסק, ובברכה

⁶ ראה אליה רבה [סק"א] ש"משמע [מהשו"ע] דטוב יותר לקצר בדאפשר משיטה מדרך". ועיין פרי מגדים [אשל אברהם סק"ב] "דיש להתיישב בזה דמשמע הליכה לצורך לא הוה הפסקה".

⁷ כך הבין הבית יוסף [סי' קד סע' ה-ו ד"ה כתב] את הראב"ד, הב"ח [שם סע' ו ד"ה ולפע"ד] חולק ולדעתו הראב"ד אינו חולק על הראשונים האחרים, אלא הוא עוסק במקרה ששח במזיד, וכולי עלמא מודים שבמקרה זה חוזר לראש.

קצרה - חוזר לראש הברכה [חיי אדם כלל ה ס"י יג]. השח בברכה קצרה מקעקע את תוכן הברכה, ולכן צריך לחזור ולברך, אך השח בברכה ארוכה, אינו מקעקע את תוכן הברכה, ולמרות שעבר איסור, חוזר למקומו.

תפילה מורכבת מברכות ארוכות, ולכן סובר הרשב"א שהמפסיק בתפילה חוזר למקום שפסק, כמו בברכות קריאת שמע. הראב"ד מחלק בין תפילה לבין ברכות, בברכות שאדם אינו עומד לפני המלך, ניתן לצרף את שני חלקי הברכה, את שלפני השיחה ואת שלאחריה, ליחידה אחת, אך בתפילה שאדם עומד לפני המלך, שיחה מפקיעה את תפילתו, וחייב לחזור ולהתפלל מתחילה. תוס' סוברים ששיחה אינה מפקיעה את התפילה אך מקעקעת את הברכה של התפילה. לא ניתן לצרף את הבקשה שאדם מבקש לפני שיחתו לבקשה שמבקש לאחר שיחתו, ולכן חייב לחזור מתחילת הברכה.⁸

הראב"ה [ח"ג ס"י תתמו. מובא בטור ס"י קיד] סובר שכל דיני הטעויות בתפילה הם רק כשטועה בשוגג, אך אם הוא מזיד, חוזר לראש.⁹ הב"ח [ס"י קד סע' ו ד"ה כתב, ולפע"ד] מפרש שדינו של הראב"ה הוא גם כשטועה במזיד וגם כששח במזיד, וכיוון שמפסיק באמצע התפילה במזיד חוזר לראש¹⁰. הראב"ה סובר ששיחה בשוגג אינה מפקיעה את העמידה לפני המלך, ולכן אינו חייב לחזור לראש התפילה, אך שיחה במזיד מפקיעה את עמידתו לפני המלך, וחייב לחזור להתפלל מחדש.

סיכום

סוגייתנו עוסקת בגדרי הפסקה בתפילה, ומחלקת בין הפסקה בהילוך לבין הפסקה בדיבור, בין הפסקה כדי לגמור את כולה לבין הפסקה קצרה, ובין הפסקה בשוגג לבין הפסקה במזיד.

תלמידי רבינו יונה סוברים שהילוך אינו מהווה הפסקה, ורק הפסקה בדיבור מהווה הפסקה. הרמב"ם, על פי הבנת מראה הפנים, והרא"ש, על פי הבנת הט"ז והגר"א, חולקים, ולדעתם גם הילוך מהווה הפסקה, ואסור לעקור ממקומו בתפילה.

נחלקו הראשונים בדינו של אדם השח באמצע תפילתו, הרשב"א סובר שדינו כדין מפסיק בברכות, וחוזר למקום שהפסיק, התוס' סוברים שחוזר לתחילת הברכה, והראב"ד סובר שחוזר לתחילת התפילה. הראב"ה, על פי הבנת הב"ח, מחדש שכאשר מפסיק במזיד - חוזר לראש התפילה.

המפסיק בשתיקה כדי לגמור את כל התפילה, לדעת הרי"ף חוזר לראש התפילה, ואילו לדעת הרא"ש חוזר למקום שפסק, אלא אם הפסיק באונס.

⁸ עיין לקמן עמ' 501-502 ביאור החילוק בין ברכות לבין תפילה. עיין גם משנה ברורה [ס"י קד סק"ט], הכותב שהמגן גבורים חולק על השו"ע ומסביר שתוס' מדברים בשוהה כדי לגמור את כולה.

⁹ לדעת הב"ח המובא בהערה 7, שיטת הראב"ה זהה לשיטת הראב"ד.

¹⁰ השו"ע [ס"י קיד סע' ז] פוסק את הראב"ה להלכה, ואילו בס"י קד הוא כותב בפירוש שלא נראה ששיחה שלא ברשות מחייבת לחזור לראש. המגן אברהם [ס"י קד סק"ו] מפרש שבשיחה שלא ברשות חוזר לתחילת הברכה ובשיחה במזיד חוזר לראש, הפרי מגדים [ס"י קד אשל אברהם סק"ו] מפרש ששח במזיד חוזר לתחילת הברכה, וטועה במזיד ומשנה את נוסח הברכה לנוסח שאינו מתאים הוא כמקלל, וחוזר לראש התפילה.

הלכה

השו"ע [סי' קד סע' א] פוסק את דין המשנה שאסור להפסיק בתפילה אפילו מלך שואל בשלומו. המגן אברהם [סק"א] מוסיף שאסור להפסיק אפילו כשיש הפסד ממוך.

השו"ע [סע' א, ג-ד] פוסק שמותר להפסיק תפילתו מפני מלך גוי, וכן מפני עקרב ומפני שור. הוא מוסיף שעדיף לקצר תפילתו או לעקור ממקומו למקום אחר, מלהפסיק בדיבור. המשנה ברורה [סק"ד] מביא שהב"ח והאליה רבה סוברים שעדיף לקצר מלעקור ממקומו, והפרי מגדים מסתפק בדין זה.

השו"ע [סע' ב] פוסק כרא"ש, שאסור למתפלל לצאת ממקומו, אלא אם באה בהמה או קרון כנגדו, והרמ"א [סע' ג] פוסק כתלמידי רבינו יונה, שמותר לצאת ממקומו ולילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו [נחלקו האחרונים אם הרמ"א חולק על השו"ע]. עיין ביאור הלכה ד"ה לא יפסיק]. המשנה ברורה [סק"ב]. ועיין גם סק"ד וסק"ז] פוסק על פי הפרי מגדים [אשל אברהם סק"ב], שהפסקה לצורך התפילה אינה מהווה הפסק, ולכן מותר למסתפק בדין הקשור לתפילתו, לעקור ממקומו כדי לעיין בספר. הוא מוסיף [על פי החיי אדם כלל כה סע' ט] שמותר אף לשאול את הדין.

השו"ע [סע' ה-ו] פוסק שהשוהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש¹¹, ואם לא שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לתחילת הברכה¹². הגר"א [אות ח. מובא במשנה ברורה סק"ט] חולק, ולדעתו יש לפסוק כשיטת הרשב"א, שאם פסק ולא שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק.

השו"ע [סי' קח סע' יב] פוסק שהזכרת מעין המאורע שלא בזמנו אינה מהווה הפסק, וחוזר למקום שטעה. המשנה ברורה [סקל"ח] מביא שרוב האחרונים חולקים, ולדעתם דין הזכרה זו כשיחה בשוגג, וחוזר לתחילת הברכה.

השו"ע [סי' קיד סע' ז] פוסק שאם שינה את נוסח התפילה במזיד, והשמיט דבר שחוזרים עליו, חוזר לראש התפילה. המגן אברהם [סק"ו] פוסק שגם אם שח במזיד חוזר לראש התפילה, והמשנה ברורה [סקכ"ה, וביאור הלכה ד"ה ודע] מביא דעה שחוזר לראש ודעה שחוזר לתחילת הברכה ואינו מכריע ביניהן.

¹¹ פסק השו"ע הוא לשיטתו שפוסק כר"ף. הרמ"א אינו משיג עליו מפני שלדעתו הפסק למלך גוי דינו כהפסק באונס, שחייב לחזור לראש בין בתפילה בין בברכות. יש אחרונים [מובאים במשנה ברורה סק"ז, ושער הציון אות יג] הסוברים שהפסק באונס הוא רק כשמפסיק מפני אונס הלכתי [מקומות מטונפים או גברא דחויא] ולא מפני אונס מציונות, אך המגן אברהם מכריע שבתפילה חוזר לראש על כל אונס.

¹² דרך החיים [מובא בביאור הלכה ד"ה ואם לאו], מפרש שחוזר לתחילת הברכה רק כשהפסיק בדיבור, ולא כשהפסיק בשתיקה. המשנה ברורה [סק"ז] מדייק מהפרי מגדים [משכחות וזב סק"ג] שהפסקה בשתיקה בכדי יותר מאמירת הברכה מחייבת לחזור לראש הברכה. איני יודע מהו המקור לכך שהפסקה בשתיקה בשיעור שאינו בכדי לגמור את כולה, מהווה הפסק.